

**ODPOWIEDZI KOMISJI EUROPEJSKIEJ I EUROPEJSKIEJ SŁUŻBY DZIAŁAŃ
ZEWNĘTRZNYCH NA SPRAWOZDANIE SPECJALNE EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU
OBRACHUNKOWEGO
„OGRANICZANIE KORUPCJI NA DUŻĄ SKALĘ NA UKRAINIE – POMIMO INICJATYW
UE WYNIKI SĄ WCIAŻ NIEWYSTARCZAJĄCE”**

STRESZCZENIE

I. Od czasu rewolucji godności UE przeznaczyła znaczny kapitał polityczny i duże zasoby na realizację programu działań antykorupcyjnych na Ukrainie. W niektórych obszarach dokonania Ukrainy są znaczne, w innych nadal brakuje większych osiągnięć.

II. Nie ma ogólnej definicji korupcji ani jasno określonych podkategorii. W pracach prowadzonych wraz z Ukrainą na rzecz walki z korupcją Unia Europejska nie używała w swoich dokumentach terminu „korupcja na dużą skalę” (ang. *grand corruption*), lecz wykorzystywała częściej stosowany termin „korupcja na wysokim szczeblu” (ang. *high-level corruption*).

III. Do złożonego społecznego zjawiska korupcji nie da się podejść w sposób linearny, w ramach jednej jednolitej strategii. To zjawisko należy traktować w sposób wielowymiarowy. Kompleksowe przekrojowe podejście do walki z korupcją jest w istocie praktyką uznaną na całym świecie¹.

Na podejście UE do zlikwidowania korupcji składają się cztery główne obszary:

Po pierwsze, jeśli chodzi o środki zapobiegawcze, UE – w ramach programów pomocy makrofinansowej, wsparcia budżetowego oraz planu działania na rzecz liberalizacji reżimu wizowego – żądała wprowadzenia konkurencji w różnych sektorach. To z kolei przyczyniło się do znacznego ograniczenia możliwości korupcji na wysokim szczeblu i do zamknięcia przestrzeni dla działań korupcyjnych, na przykład w sektorze gazowym i bankowości, w odniesieniu do kursu walutowego, opieki zdrowotnej, polityki konkurencji, zamówień publicznych i zarządzania przedsiębiorstwami państwowymi.

Po drugie, UE wraz z międzynarodowymi partnerami odegrała główną rolę we wspieraniu i tworzeniu prawnych i instytucjonalnych podstaw walki z korupcją na wysokim szczeblu (na dużą skalę): Ukraina wprowadziła jeden z najbardziej kompleksowych systemów ujawniania informacji majątkowych na świecie oraz ustanowiła wyspecjalizowane instytucje antykorupcyjne. Należą do nich Naczelne Biuro Antykorupcyjne Ukrainy (NABU), Specjalistyczne Biuro Antykorupcyjne Prokuratury (SAPO), Najwyższy Sąd Antykorupcyjny Ukrainy (HACC) oraz Krajowa Agencja ds. Zapobiegania Korupcji (NACP). UE przekazała tym instytucjom wsparcie eksperckie i środki budowania zdolności poprzez prowadzone przez siebie programy, które osiągają wiarygodne wyniki w skomplikowanych sprawach korupcji na wysokim szczeblu, pomimo proceduralnych zawiłości spowodowanych pandemią COVID-19.

¹ Zob. na przykład konwencja NZ przeciwko korupcji oraz wytyczne techniczne; standardy Europejskich Partnerów przeciwko Korupcji z 2011 r. dotyczące organów antykorupcyjnych; roczne sprawozdanie z działalności Grupy Państw przeciwko Korupcji przy Radzie Europy za rok 2019; publikacja „OECD Strategic Approach to Combating Corruption and Promoting Integrity” z 2018 r.

Po trzecie, UE poczyniła znaczne inwestycje we wzmocnienie dynamicznego społeczeństwa obywatelskiego, dziennikarstwa śledczego i mediów śledczych oraz przedsiębiorstw, które propagują kulturę uczciwości, zarówno na szczeblu centralnym, jak i na szczeblu regionalnym.

Po czwarte, UE zdecydowanie poparła reformy prokuratury, polegające między innymi na atestacji prokuratorów wszystkich szczebli, a także obecną szeroko zakrojoną reformę sądownictwa. Wszystkie powyższe elementy mają zasadnicze znaczenie w wielowymiarowym podejściu UE do zwalczania korupcji na wysokim szczeblu (na dużą skalę).

IV. W najważniejszych unijnych dokumentach dotyczących Ukrainy konsekwentnie podkreśla się, że walka z korupcją jest głównym priorytetowym obszarem zaangażowania w trzech ważnych wymiarach: po pierwsze, poprzez stały *dialog merytoryczny*, polegający na uwzględnianiu walki z korupcją w działaniach na wysokim szczeblu (np. deklaracjach podczas szczytów, wizytach na wysokim szczeblu), spotkaniach technicznych i kluczowych dokumentach, takich jak układ o stowarzyszeniu oraz unijne jednolite ramy wsparcia na lata 2018–2020. Po drugie, poprzez zasadę warunkowości w *instrumentach polityki*, np. pomocy makrofinansowej, w programach wsparcia budżetu państwa oraz w ramach planu działania na rzecz liberalizacji reżimu wizowego. Po trzecie, w ramach *programowania*, przez które wsparto reformy działalności antykorupcyjnej i sądownictwa.

Jeśli chodzi o konkretne rozwiązania, niektóre unijne programy pomocy makrofinansowej zawierały warunki dotyczące: ustanowienia instytucji antykorupcyjnych, w tym Najwyższego Sądu Antykorupcyjnego Ukrainy; weryfikacji oświadczeń majątkowych urzędników wysokiego szczebla; wprowadzenia konkurencji w bankowości i sektorach energetycznych, zwłaszcza w sektorze gazowym; usprawniania sądowego egzekwowania przepisów; wyboru szefów agencji antykorupcyjnych; oraz wdrożenia elektronicznego zautomatyzowanego systemu zarządzania sprawami dla NABU i SAPO. Sprawozdania dotyczące mechanizmu zawieszającego zwolnienie z obowiązku wizowego regularnie odnoszą się do walki z korupcją na wysokim szczeblu oraz do konieczności zapewnienia niezależności i skuteczności instytucji, którym powierzono zadanie zwalczania tego konkretnego rodzaju korupcji.

Istnieje też wiele odniesień do walki z korupcją na wysokim szczeblu w dokumentach programowych unijnej inicjatywy antykorupcyjnej UE na etapie 1 i etapie 2; wyraźnie wymieniono ją też w porozumieniu o budowie państwa (pierwszym oczekiwanym rezultatem były: „poważne postępy w zakresie walki z korupcją poprzez utworzenie i zapewnienie skutecznego funkcjonowania wyspecjalizowanej agencji ścigania przestępstw korupcyjnych na wysokim szczeblu...”) oraz w programie stowarzyszeniowym z 2015 r.

V. Od czasu rewolucji godności znacznie zwiększyła się aktywność dziennikarzy śledczych i przejrzystość, co przyczyniło się do nasilenia się negatywnych opinii społeczeństwa o problemach społecznych. To z kolei ma wpływ na wiarygodność wskaźników postrzegania korupcji, na przykład indeks Transparency International.

VII. UE zdecydowanie poparła szeroko zakrojone reformy sądownictwa oraz tworzenie całej architektury antykorupcyjnej. Zaufanie do tych utworzonych instytucji antykorupcyjnych jest stosunkowo wysokie i już mają one osiągnięcia w prowadzeniu spraw, często kończących się wyrokami skazującymi. To zaufanie jest jednak zachwiane przez krajowe i regionalne korporacje medialne należące do grup określonych interesów: wiele tych grup jest objętych dochodzeniami antykorupcyjnymi.

Celem ustanowienia instytucji antykorupcyjnych było stworzenie specjalistycznej ścieżki instytucjonalnej funkcjonującej równoległe do zwykłego trybu sądowego w sprawach karnych, w którym nie było woli/możliwości, aby zająć się sprawami korupcyjnymi. Najlepszym przykładem

jest osławiony Rejonowy Sąd Administracyjny w Kijowie, który konsekwentnie wydawał wyroki osłabiające walkę z praktykami korupcyjnymi. Ostatnio Prezydent Wołodymyr Zełenski zatwierdził ustawę likwidującą ten sąd i przenoszącą jego jurysdykcję do innego organu sądowego.

Można przypuszczać, że niezreformowane elementy sądownictwa i organów zarządzania sądownictwem mogą wywierać pewien wpływ na wyspecjalizowane instytucje antykorupcyjne, jednak istnieje wiele zabezpieczeń, które ograniczają to ryzyko. Podczas gdy niezależne instytucje antykorupcyjne już w pełni działają i osiągają rezultaty, UE równolegle wspiera kompleksowe reformy sądownictwa i cywilnego sektora bezpieczeństwa.

VIII. Ukraiński parlament przyjął podstawę prawną wprowadzenia elektronicznego zautomatyzowanego systemu zarządzania sprawami dla NABU i SAPO (co było jednym z warunków piątego unijnego programu pomocy makrofinansowej). Wyznacza ona możliwość cyfryzacji całego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, a cyfryzacja przyczyni się do zwiększenia przejrzystości i efektywności.

Projekt PRAVO-Justice (komponent 4) odnosi się do kwestii interoperacyjności baz danych oraz wiarygodności rejestrów.

IX. Poziom koordynacji, w tym stosowania warunków wiązanych, między międzynarodowymi partnerami Ukrainy był wzorowy. Dotyczy to architektury antykorupcyjnej, sektorowych reform antykorupcyjnych oraz reformy prokuratury i sądownictwa.

X. Ogólnie uznaje się, że specjaliści i naukowcy w tej dziedzinie nadal borykają się z ograniczeniami i trwałymi wyzwaniem w zakresie pomiaru poziomu korupcji, a także określenia skutków postępów w działaniach antykorupcyjnych. Sieć antykorupcyjna OECD, poprzez unijny program na rzecz uczciwości i walki z korupcją, wprowadza bardzo szczegółowe wskaźniki skuteczności działań antykorupcyjnych i te wskaźniki są obecnie testowane w kilku państwach, w tym na Ukrainie. Mimo to omawiany obszar pozostaje skomplikowany i postępy w tym obszarze są powolne ze względu na trudności w bezpośrednim pomiarze korupcji. Obecnie często stosuje się pomiar pośredni przy użyciu wskaźników zastępczych, które są uzależnione od kontekstu, ale łatwiej je obserwować i są bardziej praktyczne.

XI. Poniżej znajdują się odpowiedzi Komisji dotyczące zaleceń Europejskiego Trybunału Obrachunkowego.

WPROWADZENIE

05. Nie ma ogólnej definicji korupcji ani jasno określonych podkategorii. W pracach prowadzonych wraz z Ukrainą na rzecz walki z korupcją Unia Europejska nie używała w swoich dokumentach terminu „korupcja na dużą skalę” (ang. *grand corruption*), lecz wykorzystywała częściej stosowany termin „korupcja na wysokim szczeblu” (ang. *high-level corruption*).

12. Podejście UE do eliminowania korupcji zostało wypracowane w sposób dostosowany do potrzeb Ukrainy. Obecnie to podejście jest naśladowane w innych państwach. Obejmuje zachęty do konkurencji w różnych sektorach gospodarki, przez co ogranicza możliwość wystąpienia korupcji.

UWAGI

22. Główne przyczyny korupcji na dużą skalę są zasadniczo znane, tj. w sądzie byłyby rozpoznane jako „znane problemy”, niewymagające dowodu. Istnieją liczne badania wykazujące główne przyczyny korupcji na dużą skalę. Służby UE – przed programowaniem pomocy technicznej dla

Ukrainy – zleciły badania i wykorzystały wiarygodne źródła, w tym spotkania, ogólnodostępne/prasowe/urzędowe informacje oraz statystyki.

24. W najważniejszych unijnych dokumentach dotyczących Ukrainy konsekwentnie podkreśla się, że walka z korupcją jest głównym priorytetowym obszarem zaangażowania w trzech ważnych wymiarach: po pierwsze, poprzez stały dialog merytoryczny, polegający na uwzględnianiu walki z korupcją w działaniach na wysokim szczeblu (np. deklaracjach podczas szczytów, wizytach na wysokim szczeblu), spotkaniach technicznych i kluczowych dokumentach, takich jak układ o stowarzyszeniu oraz unijne jednolite ramy wsparcia na lata 2018–2020. Po drugie, poprzez zasadę warunkowości w instrumentach polityki, np. pomocy makrofinansowej, w programach wsparcia budżetu państwa oraz w ramach planu działania na rzecz liberalizacji reżimu wizowego. Po trzecie, w ramach programowania, przez które wsparto reformy działalności antykorupcyjnej i sądownictwa.

Jeśli chodzi o konkretne rozwiązania, niektóre unijne programy pomocy makrofinansowej zawierały warunki dotyczące: ustanowienia instytucji antykorupcyjnych, w tym Najwyższego Sądu Antykorupcyjnego Ukrainy; weryfikacji oświadczeń majątkowych urzędników wysokiego szczebla; wprowadzenia konkurencji w bankowości i sektorach energetycznych, zwłaszcza w sektorze gazowym; usprawniania sądowego egzekwowania przepisów; wyboru szefów agencji antykorupcyjnych; oraz wdrożenia elektronicznego zautomatyzowanego systemu zarządzania sprawami dla NABU i SAPO. Sprawozdania dotyczące mechanizmu zawieszającego zwolnienie z obowiązku wizowego regularnie odnoszą się do walki z korupcją na wysokim szczeblu oraz do konieczności zapewnienia niezależności i skuteczności instytucji, którym powierzono zadanie zwalczania tego konkretnego rodzaju korupcji.

26. W istocie Komisja zastosowała wielowymiarowe podejście do walki z korupcją. W związku z tym na podejście UE do eliminacji korupcji składają się cztery główne obszary: eliminowanie przestrzeni dla korupcji poprzez stosowanie zasady warunkowości i prowadzenie dialogu merytorycznego; utworzenie niezależnych instytucji antykorupcyjnych i budowanie ich zdolności; wspieranie społeczeństwa obywatelskiego i mediów śledczych; oraz reforma sądownictwa/prokuratury.

27. Do złożonego społecznego zjawiska korupcji trzeba podchodzić w sposób wielowymiarowy. Kompleksowe przekrojowe podejście do walki z korupcją jest w istocie praktyką uznaną na całym świecie.

Na podejście UE do zlikwidowania korupcji składają się cztery główne obszary:

Po pierwsze, jeśli chodzi o środki zapobiegawcze, UE – w ramach programów pomocy makrofinansowej, wsparcia budżetowego oraz planu działania na rzecz liberalizacji reżimu wizowego – żądała wprowadzenia konkurencji w różnych sektorach. To z kolei przyczyniło się do znacznego ograniczenia możliwości korupcji i do zamknięcia przestrzeni dla działań korupcyjnych, na przykład w sektorze gazowym i bankowości, w odniesieniu do kursu walutowego, opieki zdrowotnej, polityki konkurencji, zamówień publicznych i zarządzania przedsiębiorstwami państwowymi.

Po drugie, UE wraz z międzynarodowymi partnerami odegrała główną rolę we wspieraniu i tworzeniu prawnych i instytucjonalnych podstaw walki z korupcją na wysokim szczeblu (na dużą skalę): Ukraina wprowadziła jeden z najbardziej kompleksowych systemów ujawniania informacji majątkowych na świecie oraz stworzyła wyspecjalizowane instytucje antykorupcyjne. Należą do nich Naczelne Biuro Antykorupcyjne Ukrainy (NABU), Specjalistyczne Biuro Antykorupcyjne Prokuratury (SAPO), Najwyższy Sąd Antykorupcyjny Ukrainy (HACC) oraz Krajowa Agencja ds. Zapobiegania Korupcji (NACP). UE przekazała tym instytucjom wsparcie i środki budowania zdolności poprzez prowadzone przez siebie programy, które mają wiarygodne osiągnięcia

w skomplikowanych sprawach korupcyjnych, pomimo proceduralnych zawiłości spowodowanych pandemią COVID-19.

Po trzecie, UE poczyniła znaczne inwestycje we wzmocnienie dynamicznego społeczeństwa obywatelskiego, dziennikarstwa śledczego i mediów śledczych oraz przedsiębiorstw, które propagują kulturę uczciwości, zarówno na szczeblu centralnym, jak i na szczeblu regionalnym.

Po czwarte, UE zdecydowanie poparła reformy prokuratury, polegające między innymi na atestacji prokuratorów wszystkich szczebli, a także obecną szeroko zakrojoną reformę sądownictwa. Wszystkie powyższe elementy mają zasadnicze znaczenie w wielowymiarowym podejściu UE do zwalczania korupcji na wysokim szczeblu (na dużą skalę).

29. Projekt 12 – z budżetem 14,5 mln EUR – jest faktycznie największym projektem Komisji w obszarze zwalczania korupcji.

32. UE stara się eliminować przestrzeń dla działań korupcyjnych i gospodarczych wpływów struktur oligarchicznych również poprzez warunkowość pomocy makrofinansowej: na przykład przez dążenie do podziału Naftogazu, wyeliminowanie arbitrażu w zakresie sztywnego kursu walutowego oraz uporządkowanie sektora bankowego. Ponadto wspierany przez UE system oświadczeń majątkowych odegrał ważną rolę w ujawnieniu skorumpowanych urzędników, których oligarchowie wykorzystywali do swoich interesów.

34. To Rada przyjmuje akty prawne dotyczące sankcji. Aby UE mogła przyjąć decyzje w zakresie polityki zagranicznej, konieczna jest jednomyślność państw członkowskich.

Rada dokłada starań i chce zapewnić, aby wykazy osób objętych sankcjami spełniały wszystkie wymogi prawne określone przez unijne sądy, przy uwzględnieniu ewoluującego orzecznictwa, tak aby wpisy nie były skutecznie zaskarżane w sądach UE.

Rada przyjmuje akty prawne wprowadzające zamrożenie aktywów i inne ograniczenia, natomiast państwa członkowskie UE wdrażają te środki. Celem takiego systemu jest ułatwienie ukraińskiemu państwu odzyskania mienia przez zamrażanie aktywów i zapobieganie transferom pieniędzy do innych państw. Z drugiej strony zakazy wydawania wiz służą innemu celowi, będącemu poza systemem sankcji z tytułu sprzeniewierzenia mienia.

36. Projekt nie skupia się na korupcji na dużą skalę, lecz na reformie cywilnego sektora bezpieczeństwa. Ostatnio udało się osiągnąć pełne tempo projektu. Misja doradcza Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine) przeprowadziła szkolenia i przekazała sprzęt na potrzeby projektów w związku z budowaniem zdolności Pravo Police.

W grudniu 2020 r. ukraińska policja otrzymała dwa nowoczesne modułowe centra danych sfinansowane przez UE, połączone sieciowo z istniejącą infrastrukturą telekomunikacyjną NPU. Nowe centra danych będą obsługiwać operacje i ponad 45 000 policjantów w całej Ukrainie, na poziomie krajowym i gminnym, a także policyjne linie alarmowe 102.

38. UE zdecydowanie poparła reformy ładu korporacyjnego w przedsiębiorstwach państwowych oraz restrukturyzację/podział NAFTOGAZU, w obu przypadkach poprzez stosowanie warunkowości pomocy makrofinansowej. Wsparliśmy też restrukturyzację i poprawę zarządzania w niektórych przedsiębiorstwach państwowych i organach państwowych poprzez zdecydowanie największy wkład na konto wielu darczyńców EBOR.

40. Po pierwsze, w piątym unijnym programie pomocy makrofinansowej UE wprowadziła warunki związane z reformą egzekwowania prawa. Po drugie, Komisja wdrożyła projekt 17 (Pravo Justice), obejmujący szczegółową analizę wyzwań związanych z polityką egzekwowania prawa i moratoriami w tym obszarze, a także udziela obszernych porad w zakresie polityki pod kątem kontynuacji reform. Wyzwania w tym obszarze są skomplikowane i mają wiele aspektów; wymagają długookresowej strategii reagowania oraz woli politycznej.

41. Aktualne informacje o sytuacji Rady Nadzorczej Naftogazu:

W dniu 19 maja 2021 r. Rada Ministrów ponownie powołała na jeden rok 5 obecnych członków rady nadzorczej tego przedsiębiorstwa na okres do przeprowadzenia konkursu na nową niezależną radę nadzorczą, odwołała Roberta Benschę z Rady Nadzorczej Naftogazu oraz ogłosiła konkurs na czworo niezależnych członków tej rady.

42. Popierane przez UE reformy ładu korporacyjnego przedsiębiorstw państwowych obejmowały liczne środki antykorupcyjne bezpośrednio związane z dobrym ładem korporacyjnym, należytym zarządzaniem finansami, przejrzystością i rozliczalnością. Nasze wysiłki przybrały następujące formy: warunki związane z reformą przedsiębiorstw państwowych zawarte w wielu unijnych programach pomocy makrofinansowej, dialogi/spotkania na wysokim szczeblu, interwencje w ramach konta wielu darczyńców EBOR, udział w grupie roboczej ds. prywatyzacji i obserwacja procesów wyboru członków rady nadzorczej w przedsiębiorstwach państwowych; oraz finansowanie zespołów obsługujących reformy w Ministerstwie Gospodarki i innych jednostkach rządowych.

43. Pomoc państwa i konkurencja to złożone obszary reform. W państwach UE reformy w tych obszarach trwały wiele lat. Realizacja takiego programu reform będzie czasochłonna również na Ukrainie. Ukraina poczyniła w ostatnich latach pewne postępy, między innymi w zakresie zwiększenia instytucjonalnej niezależności Ukraińskiego Komitetu Antymonopolowego (AMCU) oraz ulepszenia ram legislacyjnych i wykonawczych w celu ich dostosowania do unijnych przepisów dotyczących pomocy państwa i konkurencji. UE udzieliła wsparcia na rzecz ram legislacyjnych i zdolności w zakresie egzekwowania prawa. Poprzez unijne projekty, mianowicie skontrolowane przez Trybunał projekty 10 i 19, przekazano wsparcie na zdolności instytucjonalne, przy czym skupiono się na zdolności egzekwowania prawa.

Jeśli chodzi o niezależność AMCU, pomimo utrzymywania się niektórych wyzwań i zagrożeń poczyniono w ostatnich latach znaczne postępy w zakresie zwiększenia niezależności AMCU, jak wskazano w sprawozdaniu OECD dotyczącym wskaźnika polityki wobec MŚP. Odniesienie do niezależności AMCU w sprawozdaniu z wdrożenia układu o stowarzyszeniu dotyczy konkretnej sprawy związanej z procesem wyboru szefa organu odwoławczego ds. zamówień publicznych (osoba ta jest na Ukrainie jednym z komisarzy AMCU).

44. Wspólna odpowiedź do pkt 44 oraz ramki 1:

Biorąc pod uwagę ogólne przekonanie, że specjaliści i naukowcy w tej dziedzinie nadal borykają się z ograniczeniami i trwałymi wyzwaniami w zakresie pomiaru zmian poziomu korupcji, a także określenia, czy działania antykorupcyjne postępują i przynoszą skutki, sieć antykorupcyjna OECD, poprzez unijny program na rzecz uczciwości i walki z korupcją, opracuje bardzo szczegółowe wskaźniki skuteczności działań antykorupcyjnych wraz z jasnymi i dopasowanymi poziomami odniesienia; te wskaźniki są teraz testowane w kilku państwach, w tym na Ukrainie. Mimo to omawiany obszar pozostaje skomplikowany i postępy w tym obszarze są na ogół powolne ze względu na trudność w bezpośrednim pomiarze korupcji. Obecnie często stosuje się pomiar pośredni przy użyciu wskaźników zastępczych, które są uzależnione od kontekstu, ale łatwiej je obserwować i są bardziej praktyczne.

46. Nie jest jasne, jaka powinna być wartość dodana kolejnego sprawozdania specjalnego. Jednolite ramy wsparcia mają szczegółowe priorytety i cele oraz jasno określone wskaźniki. EUAM Ukraine, jako misja wspólnej europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony, jest instrumentem uzgodnionym przez Radę i ma własny system monitorowania i oceny. Analizę porównawczą wprowadzono w celu zapewnienia skuteczniejszego reżimu i większej rozliczalności w realizacji mandatu misji. Na etapie planowania określa się docelowe poziomy odniesienia, aby misje i CPCC mogły monitorować i oceniać wdrażane działania. EUAM Ukraine przestrzega wytycznych sprawozdawczych uzgodnionych przez państwa członkowskie UE. Co sześć miesięcy ESDZ/CPCC otrzymuje sprawozdanie dotyczące skutków działań i osiągnięć misji, a państwa członkowskie UE zatwierdzają te informacje poprzez formalne sprawozdania oparte na poziomach odniesienia i odnoszące się do mandatu misji.

47. Roczne sprawozdanie z zarządzania działaniami zewnętrznymi uwzględnia postępy osiągnięte w obszarach priorytetowych wymienionych w jednolitych ramach wsparcia na lata 2018–2020. To sprawozdanie jest ważnym narzędziem zarządzania i służy do monitorowania wdrażania programów oraz kluczowych wskaźników skuteczności działania. Jednak nie odnosi się systematycznie do wskaźników ujętych w jednolitych ramach wsparcia na lata 2018–2020.

49. EUAM Ukraine – jako cywilna misja w dziedzinie WPBiO – przestrzega wytycznych sprawozdawczych uzgodnionych przez państwa członkowskie UE. Co sześć miesięcy ESDZ/CPCC otrzymuje sprawozdanie dotyczące skutków działań i osiągnięć misji, a państwa członkowskie UE zatwierdzają te informacje poprzez formalne sprawozdania oparte na poziomach odniesienia i odnoszące się do mandatu misji. Dodatkowo, przed rozszerzeniem każdego mandatu przeprowadza się kompleksową ocenę operacyjną i przegląd strategiczny. Te procesy stanowią podstawę rozszerzenia mandatu. ESDZ pracuje obecnie nad metodyką oceny skutków w odniesieniu do średnio- i długookresowych skutków działań misji w dziedzinie WPBiO.

53. Kolejnym ważnym osiągnięciem było wsparcie na rzecz bardzo przejrzystych i merytorycznych wyborów sędziów Najwyższego Sądu Antykorupcyjnego Ukrainy, przy udziale międzynarodowych ekspertów, oraz późniejsze wsparcie, aby ten sąd mógł w pełni funkcjonować.

56. Komisja uważa, że zastosowała warunkowość pomocy technicznej. Na przykład Komisja czasowo zawiesiła wsparcie EUACI (projekt 12) dla jednej z ważnych dla siebie instytucji (NACP), gdy uczciwość jej kierownictwa została naruszona. Z podobnych powodów znacznie ograniczono też pomoc dla Najwyższej Rady Sprawiedliwości w ramach unijnego programu Pravo Justice (projekt 17).

58. Misja EUAM – w formie strategicznego doradztwa – miała wkład w przyjęcie prawa z września 2019 r. dotyczącego reformy prokuratury. Misja była też bardzo zaangażowana w późniejszą atestację służb prokuratury, które przeszły 2/3 testów z zakresu wiedzy, kompetencji i uczciwości.

Ramka 4 – Wkład Komisji i EUAM w ocenę i wybór prokuratorów

Do chwili obecnej na 12 000 prokuratorów jedynie 7700 przeszło weryfikację. W sądach toczy się około 1800 spraw w zakresie zakwestionowania weryfikacji. Reforma weryfikacji opierała się na ustawie z października 2019 r., którą wprowadzono dwuletni okres przejściowy na przeprowadzenie reformy: w tym okresie powszechne organy prokuratorskie, w tym Komisja Kwalifikacyjno-Dyscyplinarna Prokuratury (QDCP), musiały zawiesić działalność, aby można zrestartować cały system prokuratury.

Ponadto w maju 2021 r. Prokurator Generalny przyjął nowe rozporządzenie w sprawie powoływania na stanowiska administracyjne (warunek piątego programu pomocy makrofinansowej), które będzie

obowiązywało w przejściowym okresie reformy; trwają też prace nad ulepszeniem procedury w sposób trwały, począwszy od jesieni 2021 r.

59. Trudno jest szybko zbudować zaufanie do organów ścigania i prokuratury na Ukrainie. Trudno też jest je mierzyć, jako że zależy ono od jakości badań ankietowych i ma na nie wpływ wiele czynników, zwłaszcza media. Zaufanie do organów ścigania pozostaje niskie, ale na przestrzeni minionych lat rosło – z pewnymi wyjątkami, takimi jak spadek w 2020 r. Oprócz badań opinii publicznej zleconych przez EUAM istotne znaczenie ma też analiza trendów obserwowanych w ramach innych powszechnie uznawanych badań opinii publicznej, na przykład badań prowadzonych przez Centrum im. Razumkova² dotyczących zaufania do organów ścigania i prokuratury¹. Przy ocenie zmian opinii społeczeństwa o organach ścigania na Ukrainie EUAM zawsze porównuje wiele źródeł i uwzględnia także dane dotyczące doświadczeń i efektywności organów ścigania.

61. Pakiet reform z 2016 r. (stanowiący podstawę oceny zgodności z porozumieniem o budowie państwa) był korzystny i wystarczający. W istocie Komisja Wenecka pozytywnie oceniła zmiany konstytucyjne, a także uzupełniające przepisy ustawodawcze. Krytyczne analizy, do których odnosi się Trybunał, zostały przeprowadzone dopiero później i dlatego nie mogą – *ratione temporis* – być podstawą oceny. W porozumieniu o budowie państwa przewidziano jedynie przyjęcie zmian prawnych, lecz nie ich pełne wdrożenie. Biorąc pod uwagę, ile czasu wymaga tak głęboka zmiana sądownictwa, wymaganie jej pełnego wdrożenia udaremniłoby faktycznie ogólny cel tego porozumienia, którym było zapewnienie szybkiego wsparcia w początkowym okresie po protestach na Majdanie.

62. Dnia 29 czerwca 2021 r. ukraiński parlament przyjął ustawę o ponownym ustanowieniu Najwyższej Komisji Kwalifikacyjnej Sędziów (HQ CJ). Ustawą wprowadza się nową przejrzystą i merytoryczną procedurę wyboru jej członków, w tym model głosowania, w którym decydującą rolę odgrywają wewnętrznie nominowani niezależni eksperci, zgodnie z zaleceniami Komisji Weneckiej. Ze względów technicznych konieczne będzie ponowne głosowanie nad tą ustawą w połowie lipca. Na połowę lipca planuje się przyjąć projekt ustawy w sprawie weryfikacji / kontroli uczciwości obecnych/przyszłych członków Najwyższej Rady Sprawiedliwości (HCJ).

Ramka 5 – Wsparcie Komisji dotyczące elektronicznego zautomatyzowanego systemu zarządzania sprawami

W czerwcu 2021 r. ukraiński parlament przyjął ustawę, która stworzyła podstawę prawną elektronicznego zautomatyzowanego systemu zarządzania sprawami w agencjach antykorupcyjnych i wszystkich innych organach ścigania na Ukrainie. Ten system przyczyni się do zwiększenia przejrzystości i efektywności postępowań przygotowawczych oraz zmniejszy ryzyko wystąpienia korupcji.

71. W instytucjach antykorupcyjnych sędziowie, prokuratorzy i śledczy są wybierani z zachowaniem ustalonej procedury, obejmującej kontrolę uczciwości. Mają one też wyłączną jurysdykcję do orzekania w sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu i specjalne narzędzia dochodzeniowe. Dzięki temu, solidnemu budowaniu zdolności i wsparciu informatycznemu agencje te zaczęły funkcjonować i osiągać wiarygodne wyniki.

² Odniesienie do badania Centrum im. Razumkova za lata 2019–2020 (tylko w języku ukraińskim):

<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-oriientsii-gromadian-berezen-2021r>

Od czasu rozpoczęcia działalności Najwyższego Sądu Antykorupcyjnego Ukrainy pod koniec 2019 r. wydano już 34 wyroki, w tym skuteczne kary pozbawienia wolności. Kończonych jest wiele więcej spraw i oczekuje się szybkiego wydawania wyroków.

Uzyskiwanie wyników w skomplikowanych sprawach korupcyjnych jest czasochłonne. Ponadto wskutek pandemii COVID-19 opóźniło się wiele postępowań.

Należy zauważyć, że dzięki uruchomieniu systemu ujawniania informacji majątkowych (w ramach unijnej zasady warunkowości w pomocy makrofinansowej i umowie na rzecz budowania państwowości) setki sędziów podjęło w latach 2016–2018 decyzję o rezygnacji ze swoich stanowisk, zamiast przystąpienia do oceny kwalifikacji lub złożenia deklaracji majątkowej (np. https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/zvit_2016.pdf).

73. Decyzję podjęto na podstawie dotychczasowych postępów oraz zobowiązania władz ukraińskich. Dzięki antykorupcyjnym poziomom odniesienia wsparcie UE na rzecz zwalczania korupcji na Ukrainie przyciągnęło większą uwagę władz ukraińskich oraz spowodowało większe zaangażowanie.

Ramka 6 – Przykłady antykorupcyjnych warunków / poziomów odniesienia w ramach oceny

Podstawą oceny było połączenie osiągniętych postępów i twardych zobowiązań podjętych przez Ukrainę. W czasie oceny odnotowano pozytywne wyniki w zakresie wdrażania przyjętych przepisów antykorupcyjnych: w szczególności utworzono NABU, powołano szefa, zatrudniono i przeszkolono pracowników agencji oraz wybrano zarząd NAPC, a także powołano szefa SAPO. Dzięki tym fundamentom wdrożenie miało nastąpić niezwłocznie.

Faktycznie w szóstym sprawozdaniu z postępu prac dotyczącym wdrażania przez Ukrainę planu działania na rzecz liberalizacji reżimu wizowego wymieniono pozytywne zmiany w walce z korupcją. Jasno stwierdzono, że „kontynuowano postępy odnotowane w piątym sprawozdaniu w zakresie polityki antykorupcyjnej, w szczególności w wymiarze prawnym i instytucjonalnym”. Więcej szczegółowych informacji można też znaleźć w dokumencie roboczym służb Komisji towarzyszącym sprawozdaniu SWD(2015) 705 final – s. 14–16. W sprawozdaniu wymienia się zobowiązania podjęte przez Ukrainę. W szóstym sprawozdaniu stwierdzono, że „na podstawie tych zobowiązań poziom odniesienia w zakresie walki z korupcją uznaje się za osiągnięty” w celu zachęcenia Ukrainy do wypełnienia tych zobowiązań. Konkluzja o spełnieniu poziomu odniesienia opiera się jednak również na osiągniętych postępach wspomnianych na stronach 5–6 (i szczegółowo opisanych w dokumencie roboczym służb Komisji na stronach 14–16).

Kluczowym terminem dotyczącym spełnienia tego warunku było to, czy system był „skuteczny” w listopadzie 2016 r. (*a nie w 2018 r., gdy podjęto decyzję o trzecim programie pomocy makrofinansowej (MFA III)*). Ze względu na złożoność systemu, na pytanie, czy cały system był skuteczny, nie można było odpowiedzieć w sposób bezpośredni i z matematyczną precyzją, lecz konieczna była subiektywna ocena. Innymi słowy w tej ocenie był pewien zakres uznaniowości. Biorąc pod uwagę, że system elektroniczny uruchomiono w dniu 1 września 2016 r., a dnia 30 października 2016 r. w systemie złożono już 103 268 oświadczeń rocznych, oraz że oświadczenia były publicznie dostępne na stronie internetowej Krajowej Agencji ds. Zapobiegania Korupcji (NAPC) i pozostawały w zakresie jej uznaniowości, Komisja uznała, że system jest skuteczny. Oceny tej nie lekceważono, ale oprócz powyższych faktów uwzględniono w niej opinię ekspertów zewnętrznych. W listopadzie 2016 r. nie było żadnych faktycznych wskazań mogących prowadzić do stwierdzenia, że Komisja lub inny podmiot uczestniczący w procesie decyzyjnym przekroczyły granice uznaniowości.

Warunek skupia się na ustanowieniu i niezależnym działaniu NABU, SAPO i NACP. W czasie oceny zgodności wszystkie trzy instytucje były utworzone i funkcjonowały niezależnie. Ich niezależności od ingerencji politycznych nie można ocenić w danym momencie, lecz trzeba ją stale potwierdzać.

76. Komisja uważa, że nie docenia się wystarczająco systemu ujawniania informacji majątkowych. Oświadczenia majątkowe są potężnym narzędziem zapobiegania korupcji. Nie służą tylko jako podstawa ewentualnych postępowań przygotowawczych. Dlatego Europejski Trybunał Obrachunkowy zbyt nisko ocenił pośredni wpływ i pozytywne skutki systemu oświadczeń majątkowych jako narzędzia zapobiegawczego: na przykład publicznie dostępne oświadczenia majątkowe stanowiły główne źródło dla działalności (umiędzynarodowionych) komisji selekcyjnych przy ocenie uczciwości kandydatów (Publiczna Rada Ekspertów Międzynarodowych / sędziowie HACC w 2018 r.; wybór szefa NACP w 2019 r. oraz trwający wybór szefa SAPO w latach 2020–2021). Ponadto już obowiązek publicznego przedłożenia oświadczeń majątkowych spowodował, że setki sędziów zrezygnowały ze swoich stanowisk w 2016 r. i w latach późniejszych. Również przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego i dziennikarze śledczy często wykorzystują w swojej pracy dostępne oświadczenia majątkowe do ujawniania korupcji i przestępczości zorganizowanej.

Jeśli chodzi o skuteczność systemu ujawniania informacji majątkowych, została ona zwiększona dzięki niedawnym aktualizacjom dokonany w tym systemie i w zasadach weryfikacji. Ponadto wybrano kierownictwo NACP przy udziale międzynarodowych ekspertów, a to zapewniło niezależność i proaktywne nastawienie NACP w ostatnim okresie, między innymi w odniesieniu do weryfikacji oświadczeń majątkowych.

77. Jeśli chodzi o strategię antykorupcyjną na lata 2018–2020, ta strategia – pomimo pewnych niedociągnięć – mogła przynieść rezultaty i dlatego spotkała się z silnym sprzeciwem ze strony określonych interesów. W tych okolicznościach UE zdecydowała się ją poprzeć, nawet jeśli uznano, że strategia jest daleka od doskonałości. Ogólna ocena strategii może być pozytywna, nawet jeśli nie wszystkie zalecenia są brane pod uwagę.

Jednak nawet to poparcie i opowiedzenie się za strategią nie było wystarczająco silne, aby zapewnić jej przyjęcie.

Są granice, w ramach których UE może wpływać na strategię suwerennych państw trzecich.

78. UE czasowo zawiesiła wsparcie EUACI dla jednej z ważnych dla siebie instytucji (NACP, gdy ryzyko (w tym ryzyko utraty reputacji) stało się za wysokie).

79. W rzeczywistości w ramach projektu 12 (EUACI) udzielono bezpośredniego wsparcia dla procesu restrukturyzacji NACP poprzez doradztwo legislacyjne dotyczące przyjętej ustawy, a także poprzez powołanie międzynarodowych ekspertów i zapewnienie pełnoprawnej obsługi sekretariatu komisji selekcyjnej.

80. W dniu 29 czerwca 2021 r. ukraiński parlament przyjął ustawę przywracającą system odstraszających sankcji za niezłożenie oświadczeń majątkowych i składanie fałszywych oświadczeń.

82. NABU korzysta z analitycznej obsługi państwowej służby monitorowania finansowego (SFMS), a współpraca między tymi dwoma agencjami została zacieśniona dzięki wsparciu EUACI (zob. sprawozdanie EUACI dotyczące wyników końcowych, s. 38).

Jeśli chodzi o Służbę Bezpieczeństwa Ukrainy, przy zdecydowanym poparciu ze strony UE ukraiński parlament rozpatruje obecnie projekt ustawy dogłębnie reformującej tę instytucję.

83. SAPO jest prawnie i operacyjnie niezależne od Prokuratury Generalnej. Ma uprawnienia do autonomicznego wykonywania swojego mandatu. Obecnie jednak – ze względu na brak szefa SAPO – niewielką część funkcji szefa wypełnia Prokurator Generalny.

Komisja wspiera trwający proces wyboru nowego szefa SAPO poprzez powołanie międzynarodowych ekspertów do komisji selekcyjnej, a także obsługę sekretariatu dla działających w tej komisji ekspertów wskazanych przez EUACI.

84. Wreszcie stworzono HACC, głównie dzięki nieustającej presji politycznej ze strony UE i innych partnerów międzynarodowych, zwłaszcza MFW i grupy G-7.

Do chwili obecnej HACC wydał 38 wyroków (33 wyroki skazujące i 5 wyroków uniewinniających), a ponad 200 spraw jest w toku. Świadczy to o znacznym wzroście liczby orzeczeń w sprawach dotyczących wysokiego szczebla w porównaniu z sytuacją sprzed uruchomienia HACC.

86. Od czerwca 2021 r. HACC wydał 38 wyroków, w tym 33 wyroki skazujące i 5 wyroków uniewinniających.

WNIOSKI I ZALECENIA

89. W ciągu ostatnich pięciu lat UE odegrała główną rolę w tworzeniu prawnych i instytucjonalnych ram niezbędnych do walki z korupcją na wysokim szczeblu (na dużą skalę); wdrażaniu tych ram w praktyce; zwiększeniu przejrzystości i zmodernizowaniu systemu zamówień publicznych; oraz wzmocnieniu pozycji dynamicznego społeczeństwa obywatelskiego i środowiska dziennikarstwa śledczego. Wszystkie powyższe elementy mają zasadnicze znaczenie w zwalczaniu korupcji na wysokim szczeblu (na dużą skalę). Wspecjalizowane instytucje antykorupcyjne również zaczęły osiągać wiarygodne wyniki w skomplikowanych sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu, mimo że tworzenie wyspecjalizowanego w tym obszarze wymiaru sprawiedliwości ukończono dopiero pod koniec 2019 r., a pandemia COVID-19 niekorzystnie wpłynęła na przebieg postępowań.

90. Zob. nasze odpowiedzi do pkt IV i innych punktów w streszczeniu na początku dokumentu, a także do pkt 22–37. W odniesieniu do „modelu ograniczania wjazdu” Unia wprowadziła w 2014 r. środki ograniczające sprzeniewierzenie mienia na Ukrainie, aby ułatwić odzyskiwanie mienia poprzez zamrażanie środków finansowych osób objętych postępowaniem karnym na Ukrainie w sprawie sprzeniewierzenia ukraińskich środków państwowych. Zakres tego systemu jest ukierunkowany i obejmuje sprawy, w których sprzeniewierzono środki lub zasoby publiczne i państwo poniosło wymierne szkody.

Wśród środków nie ma zakazu wjazdu na terytorium UE, który nie mieści się w zakresie systemu sankcji z tytułu sprzeniewierzenia mienia.

91. W ramach EUACI skupiono się głównie na walce z korupcją na dużą skalę. Większość wspieranych przez EUACI instytucji antykorupcyjnych zajmowała się wyłącznie korupcją na dużą skalę. Zob. również nasze odpowiedzi powyżej (np. 29).

Zalecenie 1 – Opracowanie i wdrożenie konkretnych działań ukierunkowanych na zwalczanie korupcji na wysokim szczeblu

a) ESDZ i Komisja przyjmują to zalecenie.

b) ESDZ i Komisja przyjmują to zalecenie.

c) ESDZ i Komisja przyjmują to zalecenie.

Zalecenie 2 – Ocena i dostosowanie skali wsparcia na rzecz organizacji społeczeństwa obywatelskiego i dziennikarstwa śledczego

a) Komisja przyjmuje to zalecenie.

b) Komisja przyjmuje to zalecenie.

Zalecenie 3 – Przyczynienie się do usunięcia przeszkód dla wolnej i uczciwej konkurencji

a) Komisja przyjmuje to zalecenie.

b) Komisja przyjmuje to zalecenie.

c) Komisja przyjmuje to zalecenie.

94. Ogólnie uznaje się, że specjaliści i naukowcy w tej dziedzinie nadal borykają się z ograniczeniami i trwałymi wyzwaniem w zakresie pomiaru zmian poziomu korupcji, a także określenia skutków postępów w działaniach antykorupcyjnych. Sieć antykorupcyjna OECD, poprzez unijny program na rzecz uczciwości i walki z korupcją, wprowadza bardzo szczegółowe wskaźniki skuteczności działań antykorupcyjnych i te wskaźniki są obecnie testowane w kilku państwach, w tym na Ukrainie. Mimo to omawiany obszar pozostaje skomplikowany i postępy w tym obszarze są powolne ze względu na trudności w bezpośrednim pomiarze korupcji. Obecnie często stosuje się pomiar pośredni przy użyciu wskaźników zastępczych, które są uzależnione od kontekstu, ale łatwiej je obserwować i są bardziej praktyczne.

EUAM Ukraine przestrzega wytycznych sprawozdawczych uzgodnionych przez państwa członkowskie UE. Co sześć miesięcy ESDZ/CPCC otrzymuje sprawozdanie dotyczące skutków działań i osiągnięć misji, a państwa członkowskie UE zatwierdzają te informacje. Dodatkowo, przed rozszerzeniem każdego mandatu przeprowadza się kompleksową ocenę operacyjną i przegląd strategiczny. ESDZ pracuje obecnie nad metodyką oceny skutków w odniesieniu do średnio- i długookresowych skutków działań misji w dziedzinie WPBiO.

Zalecenie 4 – Ulepszenie monitorowania i sprawozdawczości w celu gromadzenia informacji i podejmowania działań naprawczych w razie potrzeby

a) Komisja częściowo przyjmuje to zalecenie: planowane, uprzednio wyznaczone (wymierne) cele i wskaźniki można uwzględnić w sprawozdawczości jedynie, jeśli jest to wykonalne.

Sprawozdawczość i monitorowanie są już intensywnie prowadzone i wymagają znacznych zasobów administracyjnych. Sprawozdawczość i monitorowanie (np. sprawozdania z wdrożenia układu o stowarzyszeniu lub inne sprawozdania w ramach uzgodnionego administrowania układem o stowarzyszeniu, np. w ramach podkomitetu ds. wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych) są prowadzone zgodnie z ogólnie uzgodnionymi zasadami/metodami dotyczącymi krajów objętych europejską polityką sąsiedztwa (i innych państw), odnoszącymi się szczegółowo do wszystkich obszarów reform, w tym obszarów mających znaczenie dla zwalczania korupcji na wysokim szczeblu. Jest niewiele możliwości zastosowania elastyczności (i nie byłoby wartości dodanej), aby wprowadzić dla Ukrainy specjalny system monitorowania w takich sprawach.

Jeśli chodzi o monitorowanie w ramach mechanizmu zawieszającego zwolnienie z obowiązku wizowego, w czwartym sprawozdaniu dotyczącym tego mechanizmu, które ma być przyjęte

w 2021 r., wykorzystana będzie inna metodyka, obejmująca zaangażowanie państw członkowskich i nasilone starania, aby bardziej szczegółowo oceniać ciągłe spełnianie kryteriów odniesienia dotyczących liberalizacji reżimu wizowego dla partnerów wschodnich.

b) Komisja przyjmuje to zalecenie.

97. Przewiduje się, że powstanie Najwyższa Komisja Kwalifikacyjna Sędziów na mocy ustawy będącej obecnie na etapie drugiego czytania w ukraińskiej Radzie. Zadaniem tego organu będzie weryfikacja pozostałych sędziów.

98. Fakt, że trwa ciągła batalia o zachowanie instytucjonalnych ram walki z korupcją na wysokim szczeblu, oznacza, że te ramy są skuteczne i są w stanie podważyć określone interesy.

Zalecenie 5 – Podkreślenie znaczenia uczciwości i zaangażowania na rzecz reform przy udzielaniu wsparcia instytucjom na budowanie zdolności

a) Komisja przyjmuje to zalecenie.

b) Komisja przyjmuje to zalecenie.

99. Jak wskazano w naszej odpowiedzi do ramki 5 powyżej, w czerwcu 2021 r. ukraiński parlament przyjął ustawę, która stworzyła wyraźną podstawę prawną uruchomienia elektronicznego zautomatyzowanego systemu zarządzania sprawami w agencjach antykorupcyjnych i wszystkich innych organach ścigania na Ukrainie. Ten system przyczyni się do zwiększenia przejrzystości i efektywności postępowań przygotowawczych oraz zmniejszy ryzyko wystąpienia korupcji.

Zalecenie 6 – Wspieranie cyfryzacji rejestrów

Komisja przyjmuje to zalecenie.

Zalecenie 7 – Określenie bardziej rygorystycznych warunków wsparcia ze strony Komisji

a) Komisja przyjmuje to zalecenie.

Reforma sądownictwa, reforma prokuratury i zarządzanie instytucjami antykorupcyjnymi stanowią nieodłączne elementy zasady uwarunkowania programów pomocy makrofinansowej dla Ukrainy od przyjęcia środków polityki strukturalnej. Biorąc pod uwagę istniejące nadal wyzwania, oczekuje się, że te reformy pozostaną elementami warunkowości pomocy makrofinansowej w przyszłości.

b) Komisja przyjmuje to zalecenie.
